

“ Si iudicabit Deus occulta hominum tam eorum , qui in lege deliquerunt, quam eorum qui sine lege, quia et hi legem ignorant, et naturā faciunt quae sunt legis; utique is Deus iudicabit, cuius sunt et lex et ipsa natura , quae legis est instar ignorantibus legem. ” Idem de coron. milit. c. 6: “ Dei legem habes communem istam in publico mundi, in naturalibus tabulis, ad quas et Apostolus solet provocare... ut cum ad Romanos naturā facere dicens nationes ea quae sunt legis, et legem naturalēm suggestit et naturam legalēm.” Vide et Hilarium in Ps. 118. litt. 15. n. 11; Ambros. ep. 73. ad Iren. et 1. de fuga saec. c. 3. n. 15, ubi ex textu Apostoli legem naturalem esse declarat, “ quae non aliqua lectione percipitur, sed profluo quodam naturae fonte in singulis exprimitur et humanis hauritur ingeniosis; ” et “ primum, inquit, natura ipsa bōni operis magistra est.” Gaudentius Brix. (serm. VIII. in Exod. p. 298. ed. Brix. 1738.) praeter legem mandati “ quam Deus ante Moysen verbis tantum praecepsisse cognoscitur, ” et legem litterae primum datam per Moysen, distinguit legem naturae ex eodem hoc Pauli textu. “ Naturalis lex est illa, inquit, qua gentes legem litterae nō habentes naturaliter ea quae legis sunt, faciunt, quia rationalis animac natura, ut creatorem suum sentiat, ut proximum non laedat, ut non faciat quod pati non vult, naturali quadam lege intelligit; unde inexcusabilis est omnis homo, qui vel auctorem suum negat, vel facit malum, quod per legem naturae non ignorat esse malum.” S. Hieronymus ad Algas. ep. 121. q. 8. T. I. p. 866; in Ez. XXIX. T. V. p. 353; in Matth. T. VII. p. 178. manifesto intelligit in loco Pauli non solum fideles, sed omnes nationes et in his homines omnes, qui ad usum rationis pervenerunt. “ Ista lex, quae in corde scribitur, omnes continent nationes, et nullus hominum est, qui hanc legem nesciat.” Solam excipi, ait, infantiam, atque ita intelligi debere, quod Paulus dicit Rom. VII: “ ego autem vivebam aliquando sine lege, sed ubi venit mandatum, peccatum revixit. ” Nihil opus est dicere de Sedulio et Primasio in h. l. Prior fere transcrit commentarium Origenis; alter gentes, ait, esse inexcusabiles, quamvis sint sine lege (positiva), “ quia

omnis homo in conscientia de peccato erubescit, et de bono facto laetatur. ”

Ex recentioribus theologis et interpretibus, qui vel unice, vel etiam de infidelibus et de lege lumine rationis citra externam revelationem manifestata Paulum intelligendum esse docent, inter innumerabiles nominabo aliquos, quos diligentius contuli; ut sunt praeter Caietanum, quem solum Estius et anonymous citant, Thomistae Dominicus Soto de iust. et iur. I. I. q. 4; et comment. in Rom. h. l.; Catharinus in h. l.; Card. Gotti de statu purae naturae q. 11. dub. 2. §. 1. n. 5; de lege natur. q. 3. dub. 1. §. 1. n. 2; Scotistae Andreas Vega opusc. de iustificat. ad finem; Claud. Frassen Scot. Academ. T. IV. de grāt. Tract. II. q. 3. p. 498; Bernard. a Piconio in h. l.; Sorbonici Duvallius de Legibus q. 3. a. 1. et 4; Gamachaeus in 1. 2. q. 94; de Lege natur. c. 1. et 3; Grandin de Gratia q. 1. c. 2. a. 1. sect. 1. et 2; Tournely de Grat. q. 4. a. 1. concl. 1. part. 2; Calmetus in h. l.; tum alii Toletus in h. l.; Bellarmin. de Grat. et lib. arbit. I. V. c. 9; Suarez, qui de hac re prolixe disputat I. I. de Grat. c. 8. n. 20. sqq.; Ripalda demonstratione amplissima contra Baii articulos T. III. de Ente supernaturali, praesertim disp. XX. sect. 3; Cornel. a Lapide, Benedict. Pererius, Tirinus in h. l.; versiones Scripturae cum subiectis adnotationibus laudante S. Sede editae, polonica Wuiekii, italica Archiepiscopi Martinii, germanica Alliolii; catholici interpretes nostrae aetatis pluri Kistemacher, Klee, Reithmaier, Adalb. Maier, ac certi in h. l.

Unius Dominici Soto theologi Tridentini verba transcribam, quia et praeclara sunt, et principia quaedam continent theologica, necessaria ad recte intelligendas Patrum sententias. In comment. in Rom. II. 14. ita loquitur. Paulus agit de ethniciis, “ quippe qui legem, quam solo naturali dictamine sculptam gerebant in mente, nihilo segnus servaverint quam Iudei illam, quam receperant expressam in tabulis. Ait ergo, quod cum gentes, quae legem non habent per sensorium auditum scilicet a Deo, qua de causa a Iudeis exleges censebantur, naturaliter, quae legis sunt, faciunt, non illa intelligas legis opera seu iudicialia seu

ceremonialia, quae super naturam Deus illi populo peculiariter revelaverat... sed praecepta intellige decalogi ac moralia reliqua, quibus universum humanum genus natura ipsa tum instituit tum etiam obligavit. Qui, inquit, haec naturaliter faciunt, ipsi sibi sunt lex, id est in se ipsis eiusmodi gerunt impressam legem; quam legem iam pridem dixerat (c. I. huius epistolae) a Deo illis quoque revelatam per ea, quae facta sunt, ne Iudei superbirent, quod praeter suam nulla esset alia lex divinitus revelata; tametsi et haec quoque moralia expressius Iudeis per legem scriptam illustraverit quam gentibus per lumen naturae. At vero assertio haec Pauli scrupulum inde offert, quod fautrix esse videtur Pelagianorum docentium, posse impleri ab homine naturaliter mandata legis. Hunc scrupulum possumus nobis abstergere dicentes, id solum hic adstruere Paulum, quod possit naturaliter homo legem implere quantum ad substantiam operum, quae sint moraliter bona; non tamen quantum ad intentionem praecipientis, ut sint coram Deo meritoria. Illud enim vires non superat, prout l. I. de nat. et grat. disputavimus, ubi etiam enarravimus, quemadmodum primi parentes natura integrâ poterant naturaliter implere praecepta omnia quoad substantiam operis, nos vero in natura lapsa non omnia sed tamen aliqua, licet tam illi quam nos nequimus absque gratia ullum meritorie implere. Et idcirco non ait hic, gentes naturaliter omnia, sed aliqua quae legis sunt, facere. Hanc equidem expositionem adeo arbitror non reprobandam, ut sane intellectam necessariam existimem. Adfert deinde Sotus duplarem interpretationem Augustini, de qua paulo post dicemus, et ex Augustino desumptam duplarem pariter s. Thomae, quarum una dicit, sermonem esse Apostolo de executione legis, sed naturam intelligi reparatam per gratiam; altera autem affirmit, comparisonem esse tantummodo inter cognitionem naturalem gentilium et cognitionem Iudeorum ex revelatione. « Nempe quod idem praestitisset olim gentibus lumen naturae, quod Iudeis lex, scilicet ad iudicandum inter rectum et pravum, licet in lege scripta explicatiora essent praecepta quam in lege naturae. » Tandem Sotus

concludit, praferendam esse expositionem, quod non solum cognitio cum cognitione comparetur, sed agatur simul de executione legis: « hoc tamen sensu, quod naturaliter quae legis sunt, facere poterant, id est praecepta facere quoad substantiam operum; et ideo non dixit: naturaliter legem complent, sed quae legis sunt, naturaliter faciunt; quae si fecissent vel si faciebant, Deus tunc succurrebat illis per speciale auxilium illustrando eorum mentes altiori lumine (gratia fidei), quo possent in Dei amicitiam recipi. »

Haec eadem quoad rei summam est sententia aliorum omnium theologorum, quos nominavi; docent scilicet sine controversia, gentes apud Paulum intelligi debere vel unice vel saltem directe et praecipue infideles; cognitionem legis in oppositione ad positivam revelationem esse cognitionem per lumen rationis; executionem eorum quae legis sunt, esse vel observationem aliquorum praeceptorum moralium per vires naturales, vel observationem per adiutorium gratiae, quae praevenit et fidem et ad fidem praeparat. Neque enim fas est affirmare, infidelibus ante gratiam fidei deesse omnia adiutoria gratiae ad facienda ea, quae legis naturalis sunt; imo sine errore Semipelagiano non potest negari, sub adiutorio gratiae supernaturalis fieri actus illos, qui sint directa et positiva praeparatio ad fidem suscipiendam (1).

(1) Propositiones 26^a et 27^a Quesnelli damnatae sunt: « Nullae dantur gratiae nisi per fidem. » « Fides est prima gratia et fons omnium aliarum. » Similiter damnata 5^a ab Alex. VIII. 7. Dec. 1690. aiebat: « Pagani, Iudei, haeretici aliquique huius generis nullum omnino recipiunt a Iesu Christo influxum; adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam et inermem sine omni gratia sufficienti. » Distinctior damnatio est in Bulla « Auctorem Fidei » n. 22: « Propositio quae innuit, fidem a qua incipit series gratiarum, et per quam velut primam vocem vocamur ad salutem et Ecclesiam, esse ipsammet excellentem virtutem fidei, qua homines fideles nominantur et sunt; perinde ac prior non esset gratia illa, quae ut praevenit voluntatem, sic praevenit et fidem (ex s. Aug. de dono persev. c. 16. n. 41): suspecta de haeresi, eamque sapiens, alias in Quesnello damnata, erronea. » (Cf. Appendie. ad Tract. de Trad.)

Ex his tamen non sequitur id, quod nonnulli, pauciores tamen theologi opinantur, in ordine praesenti omnem cognitionem Dei et ordinis moralis licet non ex revelatione sed lumine rationis haustam, et omnes

2º Superest, ut doctrinam inspiciamus Augustini, et quorundam aliorum doctorum, quos Estius citat, ac si simpli citer asseruissent, gentes quae legem non habent, in textu Apostoli esse solos fideles; ex quo deinde more suo memoratus anonymus concludit, iuxta Augustini et reliquorum sententiam non aliam cognitionem legis naturalis, nisi quae sit ex suppositâ revelatione, gentibus adscribi ab Apostolo.

Augustinus de hoc Pauli testimonio Rom. II. 14. 15. agit duobus in locis adversus Pelagianos 1. De spiritu et littera c. 26. sq. n. 43-49; contr. Julian. l. IV. c. 3. n. 23-25. Utroque autem loco sub duplice diversâ hypothesi modo diverso verba Apostoli intelligenda esse ait. Si conceditur Pelagianis hypothesis, Paulum loqui de observatione legis salutari et meritoria vitae aeternae, gentes non possunt esse nisi fideles, qui faciunt quae legis sunt, naturâ reformatâ per gratiam. Continuo vero subdit hypothesis alteram: « si nondum sunt habendi in numero eorum, quos Christi iustificat gratia, sed eorum potius, quorum etiam impiorum *necdum Deum verum veraciter colentium quaedam tamen facta merito recteque laudamus,* » etiam sic gratiae sua dignitas et necessitas ad omne opus salutare constabit; quia scilicet illa opera licet honesta, omnino tamen differunt ab operibus supernaturalibus per gratiam factis, non sunt in via salutis, et certe non meritoria vitae aeternae. Posse autem infideles hoc modo aliqua legis tum cognoscere tum facere, Augustinus ultro concedit; et cognitionis principium non secus ac Patres reliqui unice constituit naturam rationalem. « Quantulacumque legis opera naturaliter insita, inquit, non invenirentur in eis, qui legem non acceperunt, nisi ex reliquiis imaginis Dei, » et « opus legis habent scriptum in cordibus, id est non omnino deletum est, *quod ibi per imaginem Dei cum crearentur, impressum est.* » Hanc autem Dei imaginem esse animam quatenus rationalis est, aliunde constat, et Augustinus ibidem diserte declarat:

actus moraliter bonos in observatione legis naturalis elevari per auxilium gratiae supernaturalis ad ordinem supernaturalem. Certe in hac re cante attendendum est ad propositionem 23^{am} inter damnatas ab Innocentio XI. 2. Mart. 1679.

« *imago Dei... quam non penitus impietas aboleverat; nam remanserat utique id, quod anima hominis nisi rationalis esse non potest.* »

Prosper (contr. Collator. c. 10. n. 28-30. ed. Maur. in Append. T. X. Aug.) iisdem paene verbis doctrinam repetit magistri sui Augustini. S. Fulgentius de Incarn. et grat. c. 25. n. 48-54. utitur quidem ad confutandos Pelagianos priori hypothesi Augustini; si scilicet gentes legem obser vant ita, ut iustificantur, non posse esse infideles. At simul docet diserte ib. n. 50. 52. 54., sine gratia fidei cognitionem veri Dei et legis moralis atque huius aliquam ob servationem esse posse; hanc natualem legem, ait, Deum cordibus inscripsisse, « *condendo naturam* », per ipsum scilicet lumen rationis, quia anima hominis nisi rationalis esse non potest. De Ambrosiastro nihil opus est dicere; sententiis enim variis contextus est commentarius interpretans verba Pauli modo de infidelibus, « *quibus nihil proderit apud Deum abstinere a contrariis, nisi fidem in Deum acceperint,* » et de quibus ait: « *ipsa natura proprio iudicio creatorem suum agnoscit, non per legem sed per rationem naturae;* opus enim opificem cernit in se. » Simul vero auctor idem dicta Apostoli applicat etiam fidelibus Christianis (1).

Paucis adhuc commemorandi sunt theologi ab adversariis citati. Quoad quaestionem, utrum gentes naturaliter facientes quae legis sunt, intelligantur fideles an infideles, Lombardus et s. Thomas in commentariis ad h. l. propo nunt utramque hypothesis s. Augustini. Quod vero spectat rem ipsam, de qua potissimum agitur, facultatem scilicet rationis humanae ad cognoscendam legem naturalem, nullum relinquunt omnino dubium. In commentario ipso verba Pauli: *naturaliter faciunt quae legis sunt*, s. Thomas declarat: « *scilicet quantum ad praecepta moralia, quae sunt*

(1) Certe non sine causa viri eruditii indicarunt, hos commentarios quondam Ambrosio deinde a multis Hilario diacono Luciferiano adscriptos complexionem quandam esse interpretationum ex diversis aucto ribus concinnatam; non tamen opus est, ut auctorem propter dicta quaedam ambigua cum nonnullis theologis Pelagianismi suspectum habeamus.

de dictamine rationis naturalis, in qua est imago Dei. » Ceterum notissima est Angelici doctrina, qua non modo citra revelationem ipsius legis naturalis, de qua re nos agimus, sed etiam in statu abnormi extra humanam societatem supponit facultatem rationis pervenienti ad aliquam legis moralis cognitionem. « Si aliquis, inquit, *in sylvis vel inter bruta animalia nutritus ductum naturalis rationis sequeretur in appetitu boni et fuga mali*, certissime est tenendum, quod ei Deus vel per internam inspirationem revelaret ea, quae sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei praedicatorem ad eum dirigeret » de Verit. q. 14. a. 11. ad 1; 3. dist. 25. q. 2. a. 1. sol. 1. ad 2.

Eadem omnino est sententia Hugonis a S. Charo (1), Hervaei (inter Opp. Anselmi), Dionysii Carthusiani, ad quos etiam adversarii appellarunt. In illud Pauli, *sine lege peribunt*, quaerit Hugo, quare gentes cum legem non habeant, non excusentur in transgressione legis? Responsorio huc reddit, gentes quamvis destitutae sint revelatione, habere tamen lumen rationis, quo legem naturalem cognoscere possint. Urget vero Hugo eamdem sententiam ulterius, neque excusari scilicet eum qui perpetuo ab humano consortio fuisse extorris: « *quia habuit rationem naturalem, et si secundum eam fecisset quod in se esset, Dominus contulisset gratiam* » (2). Her-

(1) Hunc Hugonem non autem Victorinum ab Estio indicari, patet tum ex simplici citatione sub nomine Hugonis, qua ab interpretibus intelligi solet ille a S. Charo, tum ex eo, quod Victorinus locum de quo sermo, in suo commentario praetermisit. Alibi (in Eph. q. 11.) ubi Victorinus meminit huius loci Rom. II. 14, consentit cum interpretatione ceterorum: « *naturam, ait, ab Apostolo accipi pro reliquis illius boni naturalis, quae remanserunt in nobis post peccatum.* »

(2) Verba Hugonis sunt: « *Sit aliquis nutritus in nemore ab aliqua bestia et post fuerit ibi diu, talis nihil scit de Christo, talis videtur excusari...* » Respondeo, in talibus indicia Dei abyssus multa; verumtamen quod nec talis excusat, quia habuit naturalem rationem, qui si secundum eam fecisset, quod in se esset, Dominus contulisset gratiam. » De doctrina hac vide Appendicem ad Tract. de Trad. Quidquid vero censes de explicatione rationis in statu illo abnormi, certe non debuisset anonymus Doctor Lovaniensis hanc sententiam quae potest dici communis inter theologos scholae, tam praefracte appellare « *novam hypothesis, quam in tota retro antiquitate nemo propugnavit.* »

vaeus inter alia multa legem naturalem apud Paulum ait esse eam, quam « *naturalis ratio scripsit in corde gentium;* » et Carthusianus: « *ipsi sibi sunt lex, hoc est propria ratio est eis pro lege.* »

Ex allatis testimoniis clarum esse existimo, ss. Patres tam latinos quam graecos, et gravissimos theologos magna consensione Apostoli testimonium constanter ita interpretatos esse, ut a) gentes quae legem non habent, intelligantur infideles universim revelatione destituti; vel si simul comprehendantur fide in futurum Redemptorem imbuti, certe directe et prima intentione, si ita loqui fas est, intelligantur ii, quibus lex non ex revelatione positiva sed lumine rationis tantum manifestata est. b) Clarum est, inter omnes ab Estio citatos esse neminem, qui definitiva sententia docuerit, nomine gentium Rom. II. 14. 15. solos fideles intelligi debere, et non posse intelligi etiam infideles. c) Nullus est inter omnes ab Estio citatos, qui negaverit, ex Apostoli testimonio posse demonstrari facultatem rationis humanae ad legis naturalis cognitionem citra revelationem; plerique hanc sententiam tamquam propositam ab Apostolo disertissime agnoverunt et vindicarunt.

3º Nunc fiat iudicium de assertione anonymi Doctoris, nonnullos tantum esse cum Caietano, qui gentes in loco citato Apostoli intellexerint infideles; tum de hac eius contra nostram doctrinam accusatione: « *inter illos nonnullos nemo est, qui expresse doceat, gentiles a fide Christi alienos per se solos posse intelligere obligationem, qua semper, ubique, quaevis rationalis creatura absolute et sub omni hypothesi (1) obstringitur; insuper inter illos nonnullos*

(1) Patet cuivis homini mente sana, his omnibus epithetis describi characteres moralis obligationis, quae cognoscitur (cfr. Cicero de Republ. III. apud Lactant. Institut. I. VI. c. 8.), non autem extensionem cognitionis ad omnes obligationes, quae sub quibusvis adjunctis esse possint, ut anonymous videtur intellexisse interpretatione sane ridicula; huiusmodi enim amplitudo cognitionis officiorum moralium, non solum evidenter impossibilis est absque subsidio revelationis, sed etiam revelatione supposita nemo quantumvis theologus doctissimus ad eam pertingit. Monui de hac absurditate iam supra.